

Uit: **De Stad en Meierij van 's-HERTOGENBOSCH of derzelver BESCHRIJVING**; Tweede Afdeeling, bevattende eene Geografische, Historische en Chronologische Beschrijving van de Steden , Dorpen Vlekken etc etc.; Door en ten gebruik van A.C. Brock; Offset-uitgave Streekarchief Langs Dommel en Aa, Veghel 1978, blz. 278-283]

Jan A.M. van Eijck

Goirle 12 mei 2016

TILBURG

Het grootste en aanzienlijkste Vlek der geheele Meierij werd wegens zijn schoonte en volkrykheid door de Koning van Holland, **Lodewyk Napoleon**, met Stads Voorregten beschonken, en onder de Hollandsche Steden van den tweden rang geplaatst, bij decreet van den 18 April 1809.

Tilburg is waarschynlyk de plaats, die reeds ten jare 709 voorkomt, in zeker Diploma, uitgegeven in eene plaats Tilliburgis genaamd, waarby **Engelbertus** Zoon van **Gaotbertus** aan den **Bisschop Willibrordus** geeft het naby Tilburg gelegen dorp **Alphen** in de lande van Breda, te meer omdat het woord Tilliburgis met Tilburg eenige overeenkomst heeft. Het tegenwoordig **Tilburg** schynt in de oude tyden **West-Tilburg** genaamd te zyn geweest, terwijl door oost-Tilburg het dorp Berkel zou zyn bedoeld geweest. In 1222 hield de hertog **Hendrik I** van Brabant de Burg of kasteel van Tilburg van den Utrechtschen bisschop ter leen, en droeg zyn overig vry goed van Tilburg aan de hoofdkerk van Keulen op, en ontving hetzelve weder die kerk ter Leen. Dezelve Hertog gaf in 1231 het Patronaatschap van Tilburg aan de Abdij van Tongerlo, en hiervan, dat de kerk daar zedert altyd door priesters uit die Abdy altyd is bediend geweest. In 1241 gaf echter een byzonder Edelman **Giselbert van Tilborch** (er is een oud Meierysch geslacht van dezen naam geweest) het derde deel der Novale Tienden van West-Tilburg aan de Abdy van Tongerlo; en in 1244 gaf diezelfde Ridder aan de Abdy van St. Geertruid te Leuven een Tiende onder Tilburg. In den oorspronkelyken brief van de Uitgift van Loon op Zand, ten jare 1269 leest men: dat Hertog Jan, een derde deel der Tienden dier plaats gaf aan Willem van Horne of Hoerne, en zy werd daar in Tylborch genaamd.

Tilburg werd, door de Hertogin Joanna, by brieven van 17 November 1387, met volle recht van het Hoog- Middelbaar- en Laag rechtsgebied, aan den Ridder **Paulus van Haestrecht** verpand, voor vierduizend oude Frankische Schilden. Zy ging over in het Adelyk Huis van Malsen. Vervolgens werd deze Heerlykheid, wyl de pandpenningen niet konden worden afgelost, door de Aartshertogin Isabella Clara Eugenie erflyk verkocht aan Hubert van Malsen toentertyd Pandheer zynde, onder die voorwaarden, dat de Kooper, de voorige pandpenningen zoude aflossen, en daar nog boven aan haar betalen 5000 ponden Vlaamsche munt van veertig grooten het pond, dat is van eenen gulden. Zy ging vervolgens door huwelyksche alliantie over aan **Antony Schets Heer van Grobbendonk**, laaste Gouverneur van 's Bosch van de Spaansche zyde, en zy bleef gestadig in dit Huis, tot dat iemand uit die familie, ten jaare 1698, de Heerlykheid verkocht, aan **Willem Prins van Hesse Cassel**, van waar zy in 't vervolg kwam aan de Graaf **van Hogendorp**.

Wegens de opvolging in deze Heerlykheid vind men by Hoogstraaten in zyn Woordenboek, het volgende gemeld: Paulus van Haestrecht ontving in pandschap deze Heerlykheid, (te weeten Tilburg en Goirle) ten jaare 1387, en liet dezelve na aan zyn zoon Willem, benevens die van Loon op Zand, en die van Drunen en Gansoyen. Gemelde Willem liet deze drie Heerlykheden na aan zyn zoon, ook Paulus van Haestrecht genaamd, maar dezen verdeelden dezelve onder zyne drie kinderen; waar van Dirk die van Tilburg en Goirle; Willem, die van Drunen; en zyne dochter Maria, die van Loon op Zand verkreeg. Dirk van Haestrecht Heer van Tilburg en Goirle verwekte by zyne huisvrouw maar eene dogter Margaretha genaamd, die door haar huwelyk met Robert van Malsen, de Heerlykheid

naliet aan haren zoon Adriaan van Malsen; en dezen liet ze na aan zyn oudste zoon Karel, en na het kinderloos overlyden van deze in 1587, op zyn tweede zoon Hubert van Malsen, die dezelve met de dood ontruimde, in 1614, aan zyn zoon N. van Malsen, die zonder kinderen overleed, de Heerlykheid nalatende aan zyne zuster Maria van Malsen die ze ten huwelyk overbragt aan haar gemaal Antony Schets Heer van Grobbendonk, laasten Gouverneur van 's Bosch van Spaansche zyde. Het zelve Huis Schets bezat vervolgens de Heerlykheid tot 1698, wanneer iemand uit dit geslacht dezelve verkocht aan Willen Prins van Hesse Cassel. En dezen weder, in 1754 aan de Graaf van Hogendorp.

Voorheen lag hier, aan het gehucht de Veldhoven, het oude Slot of Kasteel der oude Heeren, genaamd het Huis te Tilburg, zynde een eigendom van den Heer; hetzelve was een groot en sterk slot, liggende in breede en diepe grachten, werdende in het Geldersche, als ook in Staatsche oorlogen voor een sterkte gebruikt, en met krygsmagt bezet. Het werd in de maand Juny 1581 door de La Guardie, Kolonel in dienst der Verenigde Staaten ingenomen; gelyk hy nog meer andere Sloten in de Meiery veroverd had. Van daar zynen heimelyken aanslag op 's Hertogenbosch mislukte, welke stad hy, door behulp van verstandhouding met eenige Burgers van binnen, meenden te verrassen (tot welk einde hy met een veldlegertjen in de Meiery was getogen) zoo richtten hy daar weinig uit. Naar de Munsterschen Vrede diende dit Kasteel de Katholyken om er hunnen Godsdienst uit te oeffenen, tot de tyd toe dat de Prins van Hesse Cassel de Heerlykheid met het kasteel kocht, wanneer er eene schuurkerk aan het Goorcken, en in 't vervolg eene andere aan het Heiken, door de katholyken gebouwd wierden. Dit oud Kasteel (welke wy vertoonen, overgenomen uit de Afteekening van de Heer de Cantillon) word ten jaare 1755, geheel afgebroken, en op derzelve plaats, na den hedendagsche smaak ontworpen, vierkant, hoog en fraaij gebouw opgerigt.

Tilburg werd door Marten van Rossem in 1542, gebrandschat op 4000 guldens. Het werd in 1586 door de Staatsche benden geheel uitgeplunderd, welke er al het vee roofden, en hetzelve naar Holland voerden. In 1672, vielen de Franschen in Tilburg, juist op eenen dag waarop de Kermis en Markt wierd gehouden, en beroofde de inwooners van huisraat vee, en vooral van hunne lakenen; men begroote de schaade, daar door geleden, op honderd duizend gulden. De Franschen plunderde weder, in 1702, geweldig dit Vlek. De legers der Franschen en der Bondgenooten stonden, ten jaare 1747 en 1748 in de nabyheid van Tilburg, waar door deze Plaats veel schade vooral aan boomen en houtgewas, leed. In 1794, viel hier, in de maand September, op den Heuvel, eene heevige schermutseling voor; tusschen de Franschen en Gealliëerden, waar door twaalf mannen op de plaats bleven, waar na de Partyen ieder op eene uur afstand zich verwyderden en de geblesseerden verbonden wierden. De Provisioneele Volkvertegenwoordigers (Representanten) van het voormalig Staats-Brabant hielden hier, in 1795, in het eerste hunne zitting, aleeer zy zich in 's Bosch vestigde. De Orkaan van 9 November 1800, had hier ook sterk gewoed; het water zou toen, in de putten, binnen een korten tyd tot eene aanmerkelyke hoogte, opgereezen zyn; ook zou men aldaar terzelve tyd, ligte schokkingen van aardbeving gevoeld hebben.

Dit groot en schoon Vlek, ligt in het Westelyk deel der Meiery, in eene groote Heide, vier uren ten Zuidwesten van 's Hertogenbosch, vyf uren ten Zuidoosten van Breda, en zes uren ten Noordwesten van Eindhoven. Hetzelve is op Stadswyzen gebouwd, bevattende verscheide straten, van welken er eenigen met steenen belegt zyn, en wegens de treffelyke gebouwen, waarmede zy bezet zyn, voor die van Eindhoven niet behoefd onder te doen. Doch het fraaiste en bestbetimmerd gedeelte van Tilburg is omtrent de Parochiekerk; het treffelyks bebouwd en met steenen belegd Marktplaats, waarop alle Saterdagden een beroemde Weekmarkt word gehouden; het zogenaamd Nieuwland, de Steenweg, enz.; Dan het oudste gedeelte van dit Vlek is den Heuvel, zynde een breede en lange straat, met treffelyke huizen bezoomd, waar het Marktplaats op ligt, en waarop

Jaarlyks vier Jaarmarkten worden gehouden. Hier ligt ook het Wachthuis voor de burgerwacht. De Parochiekerk die omtrent de Saturdagse Markt ligt, en den H. Dionysius als Beschermheiligen erkend, is een luchtig, schoon, maar geen groot gebouw, ten aanzien van de tegenswoordige bevolking van Tilburg. Dan op het einde der XV^{de} eeuw, was het getal der inwoners naauwelyks 3000, gelyk dat in aantekening nog bewaard word; en dit blykt ook in het Kerkgebouw, het welk in 1494, gedeeltelyk met den Tooren afbrande, en als dan op grootte vernieuwd is; naderhand is zy nog aan de Zuidzyde vergroot geworden. Derzelve Tooren is een fraaij gebouw, die zich hoog verheft, de Spits is zeer schoon voorzien van eenen lamptarn en eindigd met een grooten knop. De Kerk, die nog altyd in gebruik der Protestanten is gebleven, werd echter ten jaare 182..., aan de Katholyken afgestaan; waarin de eene parochie, naamentlyk die van het Heiken (er bestaan zedert 1797, te Tilburg twee Parochiën, die van het Goorken, en die van het Heike naamentlyk) naar dat dezelve in behooryken staat gesteld was, in weder hebben betrokken. Ook hebben de Protestanten alhier eenen nieuwe Kerk reder gekregen.

Voor het overige bestaan hier verscheiden Wolle lakenen fabrieken, welkers lakenen die hier gemakt worden, nog in schoonheid nog deugdzaamheid voor de Verviersche nog Leidsche lakenen behoeven te wyken: gemelde Lakenen worden veel verzonden, vooral leverd de Jaarlyksche verzending naar Smyrna zeer veel voordeel op. Men heeft hier in 1798 een Windvolmoolen aangelegd, aan de linker oever van de Lei, tot gemak der fabrieken. Het geen de levendigheid van Tilburg nog vermeerderd, is, dat men hier een Postkantoor heeft, van waar de Brieven uit Brabant en Holland komende, worden verzonden; men kan hier nog toebrenge, dat de Postwagens van 's Bosch en Breda hier wisselen, en er altyd eenige uren verthooven, als ook eene toerka op Antwerpen. Ook zal de nieuwen en al reeds ver gevorderde Steenweg van Breda, door dit Vlek, op geene geringe levendigheid aan derzelve byzetten. Men schryft den bloei en volkrykheid van Tilburg toe aan het verwoesten van Vucht door Marten van Rossem, welke de Inwooners van dit dorp genoodzaakt heeft zich naar Tilburg en elders de wyk te nemen; word Tilburg, dat in 1480, maar 2520 inwooners had, was reeds in 1618 vermeerderd tot op 5320 zielen, en had by de laaste volkstelling van 1815 een aantal van 9883 Inwooners; waar van er 9632 Katholyken waren, 180, Gereformeerden, elf Lutherschen en 56 Jooden waren.

Tilburg heeft verscheide Gehuchten en Buurten, die het Vlek omringen, van welke eenigen wegens grootheid en volkrykheid als afzonderlyke Dorpen kunnen worden aangemerkt. Zoo als het Heiken, zynde eene uitgestrekte Buurt, ten Zuiden van het Vlek, door akkers afgescheiden van het zelve, waar de Kerkschuur genaamd aan het Heiken ligt. Een andere fraaij bebouwde Buurt de Veldhoven genaamd, ten Noorden, ook door akkerland van het Vlek gescheiden, daar by ligt het Kasteel. Wat meer Noordwaards geeft men de Buurt het Goorken, waar men de Schuurkerk der Katholyken heeft, zedert eenige jaaren voorzien van een klein Toorentje en uurwerk. Van daar Noordwestelyk in de nabyheid ligt het welbebouwd Gehucht Hasselt, waar eene Kapel, aan de Moeder Gods toegewyd, voorhanden is. Aan de Noordsche grenzen heeft men de Buurt Stokhasseld. Verders het Gehucht de Heikant, waar in voorige tyden eene Kapel van S^t. Quirinus, aan de zyde van Udenhout, is aanwezig geweest. En, de Buurten van Eindhoven, aan de zyde van Enschoot, met die van Broekhoven en Kurvel, ten Zuiden, aan de zyde van Goirle.

GOIRLE

Gewoonlyk Gool genaamd is eene byzondere Plaats Dorp en Parochie, maar van ouds onder de Rechtbank en Heerlykheid van Tilburg behoorende, ligt een groote halve uur ten zuiden van hetzelfde, aan de linkere oever van de Leij. Het is geen schoon Dorp, de huizen liggen er zeer verspreid. De

Kerk, zynde een middelmatig gebouw, voorzien van eenen dokken en stompen Tooren, ingewyd aan S^t Jan den Dooper, is zederd het jaar 1795, weder in het bezit der Katholyken, die in 1815, een aantal van 1019 zielen uitmaakten, waar toe nog zeven Gereformeerden gevoegd, de geheele bevolking van Goirle uitmaakte, welke voor het grootste deel hun bestaan in den landbouw vinden.

Goirle, werd in 1586, door het Staatsche krygsvolk geheel uitgeplunderd, welke ook al het vee van daar naar Holland voerde. In 1702, werden hier, door de Franschen, veele geweldenaaryen gepleegd.

Hier bij of naastgelegen, doch onder het grondgebied van Poppel ligt het Gehucht Steenvoordt, aanmerklyk, wyl die van Tilburg, Goirle en andere dorpen daar by gelegen, aldaar in 1650 eene Kerk voor hun aanlegde, om hunne Godsdienst (die hun op het grondgebied der Meiery was verboden) te oeffenen. Deze Kapel, die toen de naam van Gool S^t Jan, of de nieuwe Kerk voerde, en toen op eene plaatse aangelegd was, dus slechts niet dan bosschen en heide behelsden, was reeds ten jaare 1663, in een welbewoond Gehucht veranderd. En dit Kapelletje is naderhand meermaals opgebouwd en vergroot geworden, en word thans nog veel bezogt, door die van Tilburg. Goirle en andere aangrenzende Dorpen.

Blazoenen der Adelyke Huizen die opvolglyk Tilburg en Goirle hebben bezeten.

[volgen de wapenschilden van Van Haestrecht, van Malsen, Schets van Grobbendonk, Hesse-Cassel en van Hoogendorp]

Dit nevenstaande Wapen heb ik van een glas geschilderd in 1645, overgenomen; en is denkelyk het Blazoen van het oud Adelyk Geslacht van die Van Tylborch.

[volgt wapenschild van Van Tielburch]

[EIND]